

Pavel Koblasa

Konec brazilské monarchie očima rakousko-uherského diplomata

Latinská Amerika spadala až do počátku 19. století do neomezené sféry vlivu především Španělského a Portugalského království. Španělská koloniální území byla zprvu rozdělena na Místokrálovství Nové Španělsko (*Virreinato de Nueva Espana*) a Místokrálovství Peru (*Virreinato del Peru*), později vyčleněním přibyla ještě Místokrálovství Nová Granada (*Virreinato de la Nueva Granada*) a Místokrálovství Río de la Plata (*Virreinato del Río de la Plata*). Tyto celky se dále členily na generální kapitanáty (*Capitanía General*). Portugalci drželi na tomto kontinentu území dnešní Brazílie, které se po přesídlení portugalské panovnické dynastie do zámoří stalo v roce 1815 součástí Spojeného království Portugalska, Brazílie a Algarves (*Reino Unido de Portugal, Brasil e Algarves*).

Oslabení Španělska vedlo k zahájení procesu dekolonizace. V prvním sledu se od španělské koruny osamostatnily Argentina (1810), Paraguay (1811), Venezuela (1811, následně součást Velké Kolumbie), Chile (1818), Velká Kolumbie (1819), Peru (1821), Mexiko (1821), Santo Domingo (1821, pozdější Dominikánská republika), Spojené provincie Střední Ameriky (1823, pozdější Nikaragua, Honduras, Kostarika, Guatemala a Salvador), Bolívie (1825) a Uruguay (1828).

K odtržení Brazílie od mateřského Portugalska došlo 7. září 1822, kdy se ustavilo Brazilské císařství (*Império do Brasil*) v čele s Pedrem I. (1798-1834), synem portugalského krále Joao VI. z dynastie Bragança. Korunovace nového vládce se uskutečnila 1. prosince 1822 v hlavním městě Rio de Janeiro. Monarchiím se na jihoamerickém kontinentě nedařilo. Kromě Brazílie už bychom podobné státní zřízení našli v době novější jen v Mexiku, kde v letech 1822-1823 vládl jako císař Agustín I., celým jménem Agustín Cosme Damián de Iturbide y Arámburu. Republikánští vzbouřenci ho posléze zastřelili. Mezi lety 1864-1867 bylo v Mexiku obnoveno císařství, tentokrát pod žezlem Maxmiliána I., mladšího bratra rakouského císaře Františka Josefa I. Bohužel také on skončil před republikánskou opravčí četou.

Nově vytvořené Brazilské císařství dosáhlo brzy mezinárodního uznání, institut monarchie zajistil stabilitu coby prvek sjednocující rozmanité společenství obyvatel, kteří žili rozptýleni na obrovském území o rozloze 8,5 milionů kilometrů čtverečních. Pedro I. musel v roce 1831 abdikovat ve prospěch svého šestiletého syna Pedra II. Ten se fakticky ujal vlády ve svých patnácti letech. Jednalo se o velmi vzdělanou osobnost, po jeho nástupu na trůn došlo k průmyslovému rozvoji země, otevření železničních tratí, zvýšil se příliv přistěhovalců z evropského kontinentu. Císařská rodina sídlila převážně v Petrópolis ležícím 68 kilometrů od Ria. Pád brazilské monarchie souvisel především se zrušením otroctví. Zatímco lid tento krok přivítal, velkostatkáři i armádní důstojníci přestali podporovat císařskou vládu. Dne 15. listopadu 1889 byla vyhlášena republika, o dva dny později císař i s rodinou opustil svou milovanou vlast. Jeho Veličenstvo císař Pedro II. nakonec zemřel v prosinci 1891 v Paříži.

V habsburské monarchii vzniklo centrální vedení diplomatických služeb již roku 1720. Zahraniční politiku řídila státní kancelář (*Geheime Haus-, Hof- und Staatskanzlei*), po roce 1848 c. k. ministerstvo zahraničí a císařského domu (*K. k. Ministerium des Äußern und des kaiserlichen Hauses*). Až do roku 1872 byl resort rozdělen do dvou základních sekcí s podřízenými referáty a departementy. Posléze se ministerstvo členilo do pěti skupin, od roku 1913 nově do třech sekcí. Před zánikem říše vyřizoval agendu středo- a jihoamerických států třetí referát. Kromě nich sem spadaly záležitosti týkající se Dánska, Švédska, Norska, Belgie, Nizozemí, Lucemburska, Švýcarska, Portugalska a Španělska.

Rakouské císařství navázalo diplomatické styky s Brazílií, ještě v rámci Spojeného království Portugalska, Brazílie a Algarves, v prosinci 1816, kdy byl k brazilskému dvoru vyslán Emanuel hrabě Eltz. Ten zde setrval do roku 1818, a po něm následovali jako rakouští, později rakousko-uhersští diplomatictí zástupci Wilhelm svobodný pán Neven (1818-1819), Bartholomäus svobodný pán Stürmer (1820-1821), Wenzel svobodný pán Mareschall (1821-1830), Leopold svobodný pán Daiser (1830-1844), Johann hrabě Rechberg-Rothenlöwen (1844-1847), Hippolyt svobodný pán Sonnleithner (1847-1868), Emanuel hrabě Ludolf (1868-1872), Hippolyt svobodný pán Sonnleithner (1872-1874), Gustav svobodný pán Schreiner (1875-1881), Alois svobodný pán Seiller (1881-1888). Posledním rakousko-uherským vyslancem v Brazilském císařství se stal Rudolf hrabě Welsersheimb, který zde vydržel až do 30. prosince 1890. Před první světovou válkou působily v Brazílii tři konzuláty – v Curitiba, Rio de Janeiro (generální konzulát) a Sao Paulo.

Rudolf Maria hrabě Welser von Welsersheimb se narodil 1. března 1842 ve Vídni Gottfriedovi hrabě Welserovi von Welsersheimb (1795-1867) a Seraphině rozené svobodné paní Zois von Edelstein (1816-1904). Pocházel z původně patricijské rodiny usazené v Augsburgu a doložené v průběhu 15. věku. Roku 1525 byl povýšen do říšského rytířského stavu Sebastian Welser, císařský důstojník, jenž obstarával přepravu soli z Horních Rakous a Štýrska. Jeho syn Georg vlastnil ve výše uvedených zemích statky a železářny. Georgovi potomci získali od císaře roku 1651 titul svobodných pánů a 1719 říšských hrabat.

Nyní podrobněji ke kariéře hraběte Welsersheimba. Dne 5. dubna 1866 složil jako dosavadní auskultant ve Štýrském Hradci (německy Graz) zkoušku a 31. května 1866 vstoupil do rakouských diplomatických služeb. Přísaha se odbyla 10. června 1866. Nejprve pracoval jako konzulární elév na konzulátu v Konstantinopoli (turecky Istanbul), od 25. července 1868 jako vyslanecký atašé tamtéž s ročním služným 840 zlatých. Stihl se jako dobrovolník v hodnosti poručíka, ve sboru alpských myslivců, zúčastnit i prusko-rakouské války, za což získal válečnou medaili.

V květnu 1871 se stal honorárním legačním sekretářem, o rok později legačním sekretářem v hlavním městě Osman-
ské říše s platem 1.600 zlatých ročně. Do roku 1878 působil v Berlíně a pobíral 3.000 zlatých ročně, následně ho pře-
ložili k papežské kurii do Říma jako legačního sekretáře, o rok později se stal honorárním legačním radou. Vyzkoušel
si krátce i život na ruském dvoře v Petrohradě, kde jeho služné činilo 2.000 zlatých, a paušál (diety) k tomu představo-
val 4.000 zlatých. Dne 12. listopadu 1881 mu byl udělen rytířský kříž Leopoldova řádu. Již 26. listopadu 1880
mu císař František Josef I. povolil sňatek se slečnou Hildegardou von Üchtritz und Steinkirch, dcerou Otto
von Üchtritz und Steinkirch, statkáře v pruském Slezsku, a Olgy rozené hraběnky Wartensleben. K uzavření manžel-
ství došlo na zámku Tzschocha (polsky Czocha) dne 24. května 1881. Ženich byl představen jako Rudolf říšský hrabě
Welser von Welsersheimb, svobodný pán Gumptenstein, c. k. komoří a legační rada. Tchán držel vedle Tzschochy
ještě statek Seiffersdorf (polsky Raszków).

Thomas Ender (1793 - 1875): Rio de Janeiro, pohled na záliv Guanabara. Akvarel, 19. stol.

Welsersheimbův osud se spojil s Brazílií dne 31. prosince 1888, kdy byl nejvyšším rozhodnutím jmenován mimořá-
dným vyslancem a zplnomocněným ministrem na brazilském dvoře. Jako paušál obdržel ke stanovenému služnému
8.000 zlatých na rok. Do Rio de Janeiro se nový vyslanec dostal 8. února 1889, svůj úřad převzal 11. února a císař
Pedro II. jej přijal v soukromé audienci, v letní rezidenci Petrópolisu, dne 24. února 1889. Z Brazílie byl odvolán na
rakousko-uherské ministerstvo zahraničí až po pádu brazilské monarchie, konkrétně 29. prosince 1890, na přesídlení
dostal 5.000 zlatých. Nadále pak setrval v diplomatických službách: 1891-1894 druhý sekční šéf na ministerstvu
zahraničí, 1894-1895 mimořádný vyslanec v Bukurešti, 1895-1899 první sekční šéf na ministerstvu zahraničí, 1899-
1903 mimořádný vyslanec v Haagu, 1903-1911 velvyslanec v Madridu. Obdržel i několik vyznamenání za své služby
– Řád železné koruny I. třídy (1897), jubilejní dvorskou medaili (1898), velkokříž Leopoldova řádu (1906). V únoru
1911 nechal převést z Madridu do Štýrského Hradce ve čtyřech vozech 54 kufrů a krabic s nábytkem, obrazy, stří-
brem, porcelánem, sklem, knihami, šaty, prádlem atd. K datu 1. března 1911 byl pensionován, dostával 20.000
rakouských korun ročně. Usídlil se natrvalo ve Štýrském Hradci, kde 25. října 1926 zemřel.

Rakousko-uherský vyslanec při brazilském císařském dvoře zasílal do Vídně zprávy o situaci v zemi (*Rapports de Rio
de Janeiro*), kde působil, jak ve světě diplomacie bylo, a stále je naprosto běžné. Tyto dokumenty byly zpravidla
ve francouzštině a němčině, občas k nim diplomat přidával autentické dokumenty v portugalštině. V případě nutnosti
zasílal vyslanec do Vídně také telegramy. Během vyhocené vnitropolitické situace v Brazílii roku 1889 byly logicky
zprávy obsáhlejší a častější. Celkem jich do Vídně dorazilo během tohoto roku šestnáct. Můžeme z nich spolehlivě
rekonstruovat průběh událostí a vytušit atmosféru v zemi. Vyberme nyní z tohoto materiálu důležitější informace,
které zde ovšem nejsou doslovnou citací.

Zpráva (6. května 1889)

Dne 3. května císař (*Dom Pedro II, imperador constitucional e defensor perpetuo do Brazil*) otevřel IV. zasedání XX.
legislativní periody brazilského generálního shromáždění (*Assembleia Geral*). Vládce ve své řeči hovořil o dobrých
vztazích se zahraničními velmocemi, o své účasti na kongresu jihoamerických států v Montevideu, o dvoustranné
vědecké spolupráci a smlouvách s některými státy, informoval o epidemiích či suchu v některých oblastech, přičemž
chválil rychlou pomoc postiženým, předložil plán na zřízení dvou univerzit a podpořil rozvoj kultury a náboženské
výuky, v každé provincii by mělo vzniknout samostatné biskupství, současně každá provincie by měla mít vlastní
apelační dvůr pro přiblížení správy obyvatelstvu, chtěl by rovněž vypracovat nový zákoník civilního práva, snížit
státní dluh, založit vlastní kreditní institut na podporu průmyslu, chce regulovat držení půdy, aby jí byl dostatek i pro
nově přichozí osadníky, jichž jen vloni dorazilo do země 131.000.

Zpráva (15. června 1889)

Po propuknutí krizi v ministerstvu (vládě) bylo jmenováno nové. Do jeho čela usedl dosavadní senátor Afonso Celso de Assis Figueiredo, Visconde de Ouro Preto, který si současně podržel resort financí. Kabinet dále tvořili říšský ministr, ministr spravedlnosti, ministr zahraničí, ministr námořnictva, ministr války a ministr zemědělství, obchodu a veřejných prací.

Zpráva (24. června 1889)

Císařský dvůr se přesunul z Petrópolisu do Tijucy, kde vládne v letním období chladnější a sušší počasí. Dekretem z 15. června byla rozpuštěna dolní komora parlamentu (*Camara dos Deputados*), na 31. srpna vypsány nové volby a nový sbor se sejde na ustavující schůzi 20. listopadu.

Zpráva (20. července 1889)

V noci 16. července, když opouštěli císař s manželkou a korunní princ s chotí divadlo, začal na ně při nástupu do kočáru střilet mladík volající přitom „*Viva o partido republicano!*“. Sotva se pak vozy daly do pohybu a vzdálily se, ozvala se silná detonace. Z atentátu byl následně obviněn Portugalec Adriano Augusto do Valla.

Zpráva (6. listopadu 1889)

Císařský dvůr se z Tijucy vrátil do Petrópolisu. Už dne 3. listopadu se sešla nově zvolená sněmovna, v níž zasedají skoro výhradně stoupenci vlády.

Telegram (17. listopadu 1889)

Především vedla nekrvavá vojenská revoluce k sesazení císaře z trůnu a k vyhlášení federativní republiky, tzv. Spojených států brazilských (*Brasileiros Estados Unidos*). Šéfem prozatímní vlády se stal maršál Deodoro da Fonseca. Zajatou císařskou rodinu nechal urychleně eskortovat do Lisabonu. Rakousko-uherský vyslanec se osobně rozloučil s Jeho Veličenstvem na palubě lodi Parnahyba a své služby dal k dispozici. Císař se choval důstojně a klidně. Do Evropy pak odplula rodina na lodi Alagoas.

Telegram (20. listopadu 1889)

Republikánská vláda požaduje diplomatické uznání od světových velmocí, respektuje všechny stávající smlouvy a přeje si přátelské vztahy. Pád císařství zapříčinila mimo jiné nespokojenost v armádě a korupce ve vládě.

Onoho dne /15. XI./ jel císař na základě telegramu ve tři hodiny odpoledne z Petrópolisu do Ria, a z nádraží rovnou do císařského paláce, kde již čekal ministerský předseda, hrabě a hraběnka d'Eu a další osobnosti. Jednali společně o nové vládě, radnici zatím ovládli republikáni. V paláci nadále probíhala jednání. Náhle povstalci obsadili palác, který začali přísně střežit. Nikdo nesměl dovnitř, ani ven. O den později se vrátil život ve městě k normalnosti. K císařskému paláci dorazili zvědavci, protimonarchistické demonstrace se nekonaly žádné. Přístup k císaři nicméně neumožnili vzbouřenci ani diplomatickému sboru. Ve tři hodiny odpoledne převzal císař dopis od Fonsecy, v němž byl vyzván, aby i s rodinou do 24 hodin opustil brazilské území. Téhož dne dostal portugalský vyslanec instrukce, aby nabídl císaři azyl ve své zemi. Tři nezletilí vnuci ještě zůstávali v Petrópolisu.

V dalších listopadových a prosincových zprávách líčil Welsersheimb nové poměry, přeposlal do Vídně dokumenty nové vlády, čekal na instrukce, jak se chovat k novým vládcům. Dne 25. prosince 1889 se brazilská vláda zavázala poskytnout Domu Pedrovi de Alcántara (republikánské označení pro císaře) pět milionů dolarů a pomoci mu při usazení se někde v Evropě.

Prameny a literatura

Ivo BARTEČEK – Jiří KUNC, *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*, Olomouc 2008.

Gothaischer Genealogischer Hofkalender 1901, 138. Jahrgang, Gotha 1900.

Gothaisches Genealogisches Taschenbuch 1874, 111. Jahrgang, Gotha 1873.

Jan KLÍMA, *Dějiny Brazílie*, Praha 1998.

Erwin MATSCH, *Geschichte des auswärtigen Dienstes von Österreich (-Ungarn) 1720-1920*, Wien - Köln - Graz 1930.

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ministerium des Äußern und des kaiserlichen Hauses – Administrative Registratur, Fach 4 – Personalien, Personalakt Rudolf Graf Welsersheimb, Kart.-Nr. 375.

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ministerium des Äußern und des kaiserlichen Hauses – Politisches Archiv, Sign. P. A. XXXVI, Brasilien – Berichte, Weisungen, Varia, 1878-1889, Kart.-Nr. 11.

Jiří PERNES, *Maximilián I.*, Praha 1997.

Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, LIV. Theil*, Wien 1886.